

Аліна Вікторівна Кондратова – здобувач, викладач кафедри загальної і прикладної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ. Домашня адреса: м. Харків, вул. Грозненська 32 кв. 135., конт.тел.8(095)-686-88-70.

Науковий керівник: **Лариса Олександрівна Шевченко** – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної і прикладної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ.

Соціальна трансформація поведінки засуджених жінок

Напрямок: Соціально-економічна трансформація суспільства у процесі розбудови державності України.

Соціально – економічні трансформації викликають певні трансформації у поведінки членів суспільства, зокрема кримінальної. Порушуються на сьогоднішній день певні стандарти, зростає активність жінок у суспільстві, в тому числі у скоєні злочинів. Однак, з моменту прибуття у виправну установу, засуджені жінки переживають складний період адаптації, що включає фізіологічні, психологічні і соціально-психологічні перетворення. Цей процес багато в чому залежить від інтересів, ідеалів, переконань, життєвих планів та системи стосунків засудженої, тобто підструктур спрямованості особистості, що визначають перевагу сфер життєдіяльності і лінію поведінки в умовах відбування покарання, що має теоретичне і практичне значення для виправлення і ресоціалізації засуджених жінок.

Відбування покарання у виді позбавлення волі неминує спричиняє істотні особистісні зміни в мотиваційній сфері, пов'язані з переоцінкою установок, ціннісних орієнтацій і переконань людини.

Усі ці зміни визначають пристосування засуджених до нових правил, норм та умов життя.

Процес адаптації засуджених жінок різного віку, особливості мотиваційних підструктур, спрямованості особистості, у підсумку визначає

позитивну або негативну адаптацію у місцях позбавлення волі.

При позитивній (вдалій) адаптації, засуджена входить до групи позитивної спрямованості, адаптується до вимог режиму, бере участь у громадських організаціях колонії, загону, бригади.

У цьому випадку можна стверджувати, що в неї виявляються і закріплюються позитивні інтереси, прагнення, переконання, відносини і життєві плани.

При негативній адаптації засуджена поповнює групу негативної або хитливої спрямованості, що сприяє поглибленню і закріпленню кримінальної орієнтації особистості.

Так, наприклад, наукові дослідження у вітчизняній (В.Ф. Пиріжков, А.І. Папкін, В.І. Позняков і ін.) і закордонної психології (В. Франкл, V.R. De Rosia, L. Goodstene, A.U. Kirkpatrick, E. ZambI ін.) вказують, що первісний період адаптації у виправній установі для засуджених є найбільш складним. На цьому етапі засуджені стикаються з численними труднощами, новими вимогами до їх поведінки і вчинків. У цей період у засуджених формується визначене відношення до режиму, представників адміністрації, конкретних засуджених і груп засуджених, виробляється стратегія поведінки відбування покарання у виправній установі.

Система психологічного супроводу цієї категорії осіб, що включає діагностику і корекцію мотиваційної сфери, дозволяє, на наш погляд, позитивно розвивати процес адаптації засуджених до умов виправної установи, засуджених і персоналу.

Проблема адаптації засуджених до умов позбавлення волі розглядалася вітчизняними вченими-пенітенціаристами А.Д. Глотчкіним (1974), В.Ф. Пиріжковим (1974), А.С. Міхліним (1975), А.І. Мокрецовим (1979), А.Г. Перегудовим (1982), В.І. Позняковим (1983) та ін.

Також потрібно зауважити, що окремі аспекти мотиваційної сфери і спрямованості особистості засуджених у вітчизняній пенітенціарній науці і юридичній практиці розробляли А.Д. Глотчкін (1974), В.Ф. Пиріжков (1974),

К.Є. Ігошев (1974), В.Н Кудрявцев (1986) та ін.

На противагу спрямованості особистості, що склалася в радянській виправно-трудої психології, у кримінологічних і пенітенціарних дослідженнях закордонних авторів найчастіше досліджувалася мотивація злочинців (ув'язнених), що розглядалася через мотиви конкретного виду злочину (М.Ф. Шор (1984), J.J. Coccozza (1980), E.I. Megargee (1980), H.J. Steadman (1980) і ін.). Однак мотиваційна сфера засуджених молодіжного віку, як правило, не зв'язувалася з періодом їхньої адаптації до умов виправної установи, і тому цей процес не вивчався.

Варто звернути особливу увагу на роль жінки у колективі засуджених. Мотиваційний момент, без сумнівів, є присутнім як у жінок, так і в чоловіків, але у цьому контексті потрібно вказати на його спрямованість.

У силу зрілості соціальної активності жінок, загальна картина їх злочинності на сьогодні носить строкатий характер [Фері Є. Карна соціологія. – М., 1908. – С. 38.]. Злочинна поведінка жінок в основному відрізняється від злочинної поведінки чоловіків, способами і знаряддями здійснення злочинів, масштабами здійснення, характером злочинних дій, вибором жертви злочинного зазіхання.

Самоорганізація жінок у своїй основі має орієнтацію на цінність власного «Я». Але значимість власної особистості жінки бачать не у впливі на колектив, не в авторитеті серед товаришів, коли на перший план висувається співвідношення «лідер – аутсайдер». Вони насичують значимість емоційним, чисто жіночим змістом.

Жінки поєднуються в групи, що за своїми функціями нагадують «родини» у чоловічих колоніях. [Конєв А.А. Проблеми кримінології і соціальної психології. – Н.-Новгород., 2001.– С. 203-204.]. Вони господарюють, ділять отримані з домівок посилки, допомагають одна одній в побуті і на роботі. Але такі жінки називаються «однохлібками». Образний вислів добре переказує зміст їхнього товариства.

Жінка в суспільстві має підвищене моральне навантаження. Саме з її

поведінкою у суспільній думці асоціюється стабільність моралі.

Деякі з названих факторів, що лежать в основі виробничої діяльності, виявляються пов'язаними зі здійсненням злочинів, насамперед, корисливого характеру.

Жінки, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі звичайно старші за чоловіків. Це пояснюється тим, що жінки пізніше стають на злочинний шлях, і тим, що правоохоронні органи частіше виявляють до них гуманність і не позбавляють їх волі за перший злочин (крім найбільш серйозних), а наступні злочини відбуваються через визначений час, коли жінка стає старше.

У багатьох засуджених сильно виражені антисоціальні прагнення при слабкості моральних мотивів. У той же час для засуджених чоловіків характерна бідність інтелектуальних і взагалі вищих інтересів. У цьому плані засуджені чоловіки сильно відрізняються від жінок, у яких моральні мотиви значно більше регулюють їхню поведінку, а вищі інтереси і потреби багатші і різноманітніші. У засуджених чоловіків примітивні потреби знаходяться у складній взаємодії з наявними у них моральними тенденціями. Внаслідок цього виникає внутрішня незадоволеність собою, своїм становищем злочинця і бажанням вийти з нього. Це дає підстави для оптимістичного прогнозу відносно перевиховання таких засуджених. Під час порівняння мотиваційної сфери засуджених осіб жіночої статі неповнолітнього і зрілого віку було встановлено, що потреби засуджених за змістом майже не відрізняються один від одного. Духовні інтереси старших знаходяться на тому ж рівні, що й інтереси неповнолітніх. У той же час примітивні потреби як старших, так і неповнолітніх однаково гострі і виражені.

Таким чином, вплив асоціальної групи на формування мотивів девіантної поведінки безперечний, а головне – неоднозначний.

Отже, при вивченні внутрішніх умов мотивації злочинної поведінки деякі дослідники (А.Р. Ратинів, В.П. Ємельянов) вказують на такі психологічні особливості правопорушників, як, наприклад, переважання конкретно-

образного мислення, недостатня здатність регулювати свою поведінку в екстремальних умовах, емоційна нестійкість. Однак зв'язок цих психічних властивостей зі злочинною поведінкою, як правило, опосередкований через соціальну орієнтацію особистості, її мотиваційну сферу.

Таким чином, під час трансформації суспільності на злочинну поведінку жінок впливають переважно порушення рівноваги між різними видами потреб, перекручене сприйняття або недооцінка конкретної життєвої ситуації.

Література

1. Бехтерев В.М. Про експериментальне психологічне дослідження злочинців // Огляд психіатрії. – М., 1902. – № 8. – С. 27-36.
2. Фері Є. Карна соціологія. – М., 1908. – С. 38.
3. Конєв А.А. Проблеми кримінології і соціальної психології. – Н.-Новгород., 2001.– С. 203-204.